

ASV juridiskais tvērums ieteikumi ietekmes mazināšanai

tarifi:
un

2025.gada 2.aprīlī Amerikas Savienoto Valstu prezidents Donalds Tramps paziņoja par jauniem ievadumtas tarifiem. Atbilstoši paziņojumam ASV ievieš tā sauktos "abpusējos" tarifus. Tas nozīmē, ka katrai skartajai valstij tiks piemērotas atšķirīgas tarifu likmes precēm, kas tiek importētas uz ASV (piemēram, 34 % importam no Ķīnas un 20 % importam no Eiropas Savienības). Tā kā par šiem tarifiem tika paziņots tikai šodien, joprojām ir liela neskaidrība par precēm, uz kurām attieksies šie pasākumi.[1]

Jau pagājušajā nedēļā ASV ieviesa jaunus tirdzniecības ierobežojumus, nosakot 25% ievadumtu visām importētajām automašīnām. Papildu 25% tarifs attieksies arī uz ievestajām automašīnu detaļām, un tas stāties spēkā 3.aprīlī. Šie pasākumi ir daļa no ASV prezidenta Donalda Dž. Trampa protekcionisma politikas turpinājuma.[2]

Tiek prognozēts, ka jaunie tarifi būtiski ietekmēs automašīnu tirdzniecības nozari., ASV pagājušajā gadā importēja ap astoņiem miljoniem automašīnu - gandrīz pusi no kopējā automašīnu pārdošanas skaita pasaulē.[3] Saskaņā ar žurnāla *Financial Times* analīzi, tirdzniecības karš, ko izraisītu šie tarifi, varētu nodarīt pasaules ekonomikai 1,4 triljonu dolāru zaudējumu.[4]

Eiropas Savienības Komisija jau paziņojusi par divpakāpju atbildes pasākumu īstenošanu 26 miljardu eiro vērtībā. Šie atbildes tarifi stāšanās spēkā 1. aprīlī un pilnībā tiks ieviesti līdz 13. aprīlim, iekļaujot preces "no laivām līdz burbonam un motocikliem", kā arī tērauda un alumīnija produktus.[5] Tomēr, ņemot vērā šodien

pasludinātos jaunajos tarifus, sagaidāms, ka arī Eiropas Savienība atbildi parādā nepaliks.

Lai gan ASV tarifi liecina par pieaugošu ekonomisko nacionālismu un tirdzniecības protekcionismu, ir svarīgi izvērtēt to atbilstību starptautiskajām tirdzniecības tiesībām. ASV joprojām ir Pasaules Tirdzniecības organizācijas - *World Trade Organization* (WTO) dalībvalsts, un tai jāievēro WTO līgumos noteiktās saistības. Tāpēc noteiktie tarifi jāizvērtē, ievērojot WTO tiesisko regulējumu – īpaši 1947. gadā noslēgto Vispārējo vienošanos par tirdzniecību un tarifiem [6] (GATT).

Tarifu atbilstība starptautiskajām tirdzniecības tiesībām

No WTO tiesību skatpunkta šie tarifi rada vairākus būtiskus juridiskus jautājumus. GATT, kas veido mūsdienu starptautiskās tirdzniecības tiesību pamatu, nosaka svarīgus principus, kurus ASV ieviestie pasākumi, šķiet, pārkāpj.

GATT 1.pants nosaka tā saukto "*Most-Favoured-Nation Treatment*" (MFN) principu, kas paredz WTO dalībvalstīm nodrošināt vienlīdzīgu attieksmi pret visiem tirdzniecības partneriem.[7] Proti, ja ar kāda WTO dalībvalsts saņem labvēlīgus tirdzniecības nosacījumus, tie automātiski jāpiemēro arī visām pārējām WTO dalībvalstīm. Līdz ar to tarifi, kas tiek piemēroti tikai Meksikas vai Ķīnas precēm, pārkāpj MFN principu saskaņā ar GATT 1.pantu. Reaģējot uz šādu pārkāpumu, Ķīna jau ir uzsākusi oficiālu strīda risināšanas procedūru WTO.[8]

Globālajiem 25% tarifiem tēraudam, alumīnijam un automašīnu importam formāli nevar pārņemt MFN principu, jo tie tiek piemēroti visām WTO dalībvalstīm vienādi. Tomēr šie tarifi neatbilst citiem GATT noteikumiem un principiem.

Īpaši nozīmīgs šajā kontekstā ir GATT 2.pants, kas attiecas uz tā sauktajiem "*saistību grafikiem*" (angļu val. – *Schedules of Concessions*). Šie WTO juridiski saistošie dokumenti nosaka maksimālos tarifus (saistītās likmes), ko viena dalībvalsts drīkst piemērot importam no citām dalībvalstīm. Šie grafiki nodrošina globālās tirdzniecības caurspīdīgumu, stabilitāti un paredzamību.[9] Piemēram, ASV iepriekš bija apņēmusies noteikt maksimālo 2% tarifu tēraudam un alumīnijam, tādējādi pašreizējie 25% tarifi neatbilst GATT 2.pantam. Tāpat arī 25% tarifs automašīnu importam pārkāpj ASV *Schedules of Concessions*, jo tas pārsniedz tarifu jeb ievadmitu likmi, kas norādīta ASV *Schedules of Concessions* WTO ietvaros.

Lai gan GATT 19.pants paredz iespēju īslaicīgi paaugstināt tarifus ārkārtas situācijās ("*Safeguard*" klauzula), tas ir iespējams tikai retos izņēmuma apstākļos. Proti, šī norma ļauj šādus pasākumus piemērot ne vairāk kā uz pieciem gadiem, ja valstī ir tādi izņēmuma apstākļi, kas apdraud vietējo tirgu. Lai gan *Baltis Nams* ir oficiāli pamatojis šos tarifus ar nepieciešamību "*reaģēt uz būtisku ASV nacionālās drošības apdraudējumu*"[10], nav pietiekamu pierādījumu, kas liecinātu par tik lielu draudu līmeni, lai attaisnotu 19.panta piemērošanu.

Tādējādi jaunākie ASV tirdzniecības pasākumi rada būtiskus jautājumus par to atbilstību starptautiskajām tirdzniecības saistībām. Tarifu piemērošana

atsevišķām valstīm pirmšķietami ir pretrunā ar GATT 1.pantā noteikto diskriminācijas aizlieguma principu. Turklāt tarifu piemērošana, kas pārsniedz WTO grafikā noteiktās saistītās likmes, var tikt uzskatīta par nesavienojamu ar GATT 2.pantu. Lai arī ASV valdība kā pamatojumu minējusi nacionālās drošības apsvērumus, šāda izņēmuma piemērošanas juridiskais pamats ir diskutabls un, visticamāk, tiks pārbaudīts WTO līgumos paredzētajā kārtībā (strīdu izšķiršanas procesa ietveros).

Lai gan ASV tarifu juridiskā neatbilstība WTO noteikumiem ir acīmredzama, tikpat svarīgi ir novērtēt, kādas sekas paaugstinātā ievedmuita varētu radīt mazajām valstīm, piemēram, Latvijai, Lietuvai un Igaunijai.

Baltijas valstu un ASV tirdzniecības bilance

2024.gadā Latvija saglabāja pozitīvu tirdzniecības bilanci ar ASV. Eksports uz ASV sasniedza aptuveni 500 miljonus eiro[11], bet imports no ASV – aptuveni 220 miljonus eiro[12]. Viena no nozīmīgākajām Latvijas eksporta precēm uz ASV ir kokmateriāli.

Līdzīga situācija ir arī pārējās Baltijas valstīs. Pagājušajā gadā Igaunijas eksportēja preces uz ASV 714 miljonu vērtībā, bet tās imports no ASV bija 315 miljoni[13]. Savukārt Lietuvas eksports uz ASV bija 2,08 miljardi[14], savukārt imports no ASV - 1,93 miljardi[15].

Relatīvi nelielo Baltijas valstu eksporta apjomu dēļ tieša tarifu ekonomiskā ietekme varētu nebūt ļoti ievērojama. Tomēr tarifu ietekme ir jāvērtē plašāk. Baltijas uzņēmumiem bieži ir būtiska loma starptautiskajās piegādes ķēdēs. Preces, kuras no Latvijas, Lietuvas vai Igaunijas eksportē uz citām valstīm, bieži izmanto par sastāvdaļām galaproduktos, kas paredzēti pasaules tirgiem, tostarp ASV. Tieši tāpēc ASV noteiktie tarifi ES precēm var negatīvi ietekmēt Baltijas uzņēmumus vairāk nekā sākotnēji varētu šķist. Traucējumi piegādes ķēdēs var palielināt ražošanas izmaksas un samazināt Baltijas eksportētāju konkurētspēju.

Praktiski ieteikumi ar tarifiem saistītu risku samazināšanai

Tiem uzņēmumiem, kuru darbība ir saistīta eksportu uz ASV, būtu jāapsver tarifu pārvaldības stratēģiju ieviešana.

1. Tarifu politikas attīstības pastāvīga uzraudzība ir svarīga, un uzņēmumi to var veikt dažādi - gan izmantojot iekšējos resursus, gan piesaistot ārpalpojumus, kas sekos līdz izmaiņām, jo īpaši ASV tirdzniecības regulējumam, Pasaules Tirdzniecības organizācijas vadlīnijām un citiem juridiskiem dokumentiem.

Tarifu politikas izmaiņu uzraudzībai ir iespējams abonēt specializētus informatīvus rīkus, kuri informēs par jaunumiem, kas saistīti ar tarifu politikas attīstību. Tāpat ir iespējams izmantot mākslīgā intelekta risinājumus tarifu monitorēšanai, vai piesaistīt ārpalpojuma juridisko palpojuma sniedzējus. Neatkarīgi no šīs izvēles, ir būtiski savlaicīgi saņemt informāciju, lai uzņēmums varētu reaģēt uz iespējamām izmaiņām.

2. Uzņēmumiem būtu rūpīgi jāpārskata līgumu noteikumi, kuri jau ir noslēgti ar esošajiem sadarbības partneriem, vai vēl tiek saskaņoti. Ļoti svarīgi līgumos paredzēt, kurai no darījumā iesaistītajām pusēm būs pienākums segt izmaksas, kas radīsies jebkādu jaunu tarifu piemērošanas gadījumos.

Ja iespējams, līgumā būtu jāiekļauj tarifu pārejas (*tariff pass through*) klauzula, kas ļautu pusēm vai nu dalīt papildu izmaksas, kas saistītas ar tarifiem, vai arī nodrošinātu līguma izbeigšanas mehānismu, ja tarifu slogs kļūst apgrūtinošs. Tajā pašā laikā atkārtoti jāizvērtē un rūpīgi jāanalizē starptautiskie tirdzniecības noteikumi (Incoterms), jo daži no tiem tieši ietekmē atbildības sadalījumu par piemērojamajiem tarifiem.

Piemēram, Incoterms DDP (*Delivered Duty Paid*) gadījumā pārdevējs uzņemas pilnu atbildību par piemērojamo tarifu un muitas nodevu nomaksu, savukārt Incoterms DAP (*Delivered at Place*) gadījumā pircējs ir atbildīgs par visām ar importu saistītajām izmaksām. Atbilstoša Incoterms izvēle ir būtiska, lai nodrošinātu juridisko un finansiālo skaidrību starp darījuma pusēm.

3. Brīvās tirdzniecības nolīgumi varētu būt viens no spēcīgākajiem juridiskajiem instrumentiem, lai uzņēmums varētu mazinātu tarifu ietekmi. Brīvās tirdzniecības nolīgumi piedāvā preferenciālas (labvēlīgākas) nodokļu likmes un bieži vien nulles tarifus, ja tiek ievēroti izcelsmes noteikumi. Izcelsmes noteikumi nosaka, kā prece iegūst noteiktas izcelsmes statusu, lai varētu izmantot nolīguma tarifu samazinājumu un saistītos noteikumus. Līdz ar to, ja uzņēmums rūpīgi pārvalda savus piegādes un ražošanas procesus, tas var nodrošināt to, ka produkts atbilst šiem noteikumiem, un izvairīties vai samazināt tarifu ietekmi.

4. Tarifu politikas attīstība var ietekmēt arī uzņēmumu apvienošanas un iegādes (M&A) tirgu. Īpaši jāuzsver, ka pēdējā laikā ir palielinājusies M&A darījumu aktivitāte mežsaimniecības nozarē, un vairāki uzņēmumi ir paziņojuši par iespējamu aiziešanu no Baltijas tirgus un apsver iespēju pārdot savus uzņēmumus.

Šādos darījumos pusēm rūpīgi jāizvērtē, vai noteiktie tarifi var radīt būtisku negatīvu ietekmi (*material adverse change*) – tas ir nosacījums, kas pircējam var dot tiesības izbeigt darījumu vai pārskatīt darījumu nosacījumus, piemēram, pirkuma maksu.

Tā, piemēram, ja mērķa uzņēmums, kurš tiek pirkts, ir ļoti atkarīgs no eksporta uz ASV, un tarifi tiek ieviesti pēc kapitāla daļu pirkuma līguma parakstīšanas, bet pirms darījuma pilnīgas izpildīšanas, tas var būt par pamatu būtiskas negatīvas ietekmes klauzulas piemērošanai, kas, iespējams, ļautu pircējam atkāpties no darījuma. Turklāt, pat ja mērķa uzņēmums pats tieši neeksportē uz ASV, bet ir daļa no piegādes ķēdēm vai sadarbojas ar ražotājiem, uz kuriem ir attiecināmi ASV tarifi, iespējams, ka varētu tikt piemērota būtiskas negatīvas ietekmes klauzula.

Nemot vērā šos riskus, ir ļoti ieteicams, lai ikvienā gaidāmajā M&A darījumā tiktu iekļauta skaidri definēta un labi izstrādāta būtiskas negatīvas ietekmes klauzula, kurā skaidri norādīti ar tarifiem saistītie neparedzētie gadījumi, jo nekas neliecina,

ka D.Trampa administrācija atturēsies no jaunu tarifu noteikšanas arī nākotnē. Klausulas definīcijas precizitāte un skaidrība ir būtiska, lai izvairītos no turpmākiem strīdiem vai tiesvedībām.

Lai sekmīgi reaģētu uz situācijas attīstību, uzņēmumiem ir jārīkojas juridiski un stratēģiski gudri. Ja rodas bažas, ka nozari, kurā uzņēmums darbojas, iespējams, varētu ietekmēt tarifi, ir būtiski jau savlaicīgi sekot līdzi to izmaiņām, pārskatīt līgumus ar sadarbības partneriem un veikt citus nepieciešamos pasākumus, lai mazinātu iespējamus riskus. Šāda proaktīva darbība ne tikai samazina finansiālo ietekmi, bet arī veicina uzņēmuma ilgtermiņa noturību pasaules tirdzniecības vidē.

[1] <https://www.ft.com/content/8c8062e5-2744-40ea-ad8d-40073782e51d>

[2] <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/03/fact-sheet-president-donald-j-trump-adjusts-imports-of-automobiles-and-automobile-parts-into-the-united-states/>

[3] Turpat

[4] <https://www.ft.com/content/c21f29d6-f8c5-4596-8652-42c0be96a269>

[5] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_740

[6] https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_e.htm

[7] https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/cbt_course_e/c1s6p1_e.htm

[8] https://www.wto.org/english/news_e/news25_e/ds633rfc_05feb25_e.htm

[9] https://www.wto.org/english/tratop_e/schedules_e/goods_schedules_e.htm

[10] <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/03/fact-sheet-president-donald-j-trump-adjusts-imports-of-automobiles-and-automobile-parts-into-the-united-states/>

[11] <https://eksports.csb.gov.lv/lv/years/countries-selected/export/2005-2025-2024/TOTAL/US>

[12] <https://eksports.csb.gov.lv/lv/years/countries-selected/import/2005-2025-2024/TOTAL/US>

[13] <https://data.stat.ee/profile/partner/us/?locale=en#:~:text=As%20of%202025%20January%2C%20Estonia,trade%20balance%20of%20%E2%82%AC16M.>

[14] <https://tradingeconomics.com/united-states/imports/lithuania>

[15] <https://tradingeconomics.com/united-states/exports/lithuania>

<https://www.delfi.lv/898102/versijas/120067607/asv-tarifi-juridiskais-tverums-un-ieteikumi-ietekmes-mazinasanai>